

УДК 913(477.8) "653"

Гудима Ю. В.

НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА

У статті висвітлені різні погляди на дослідження в галузі історичної географії Галицько-Волинського князівства, які базуються на матеріалах праць сучасних науковців, що є цінними для роботи у цій сфері. Визначені напрямки історичних досліджень є перспективними щодо подальшого вивчення структури географічного середовища регіону у Середньовіччі.

Погляди на предмет історичної географії дуже диференційовані. В українській та російській історіографії останніх десятиліть визначаються

три головні напрямки розвитку історичної географії, у рамках яких можна виділити ще й певні течії. Схематично це відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Напрямки розвитку історичної географії у роботах радянських дослідників [1]

Історичний напрям	Географічний напрям			Комплексно синтезуючий напрям
	Економіко-географічна течія	Фізико-географічна течія	Історична географія як система історичних галузей географічних наук	
Яцунський	Вігвер	Берг	Підгородецький Яцунський	Азатыян Жекулін Белов Гольденберг Дробіжев Ковальченко Муравіов Ісаченко
Тихомиров	Баранський	Марков		
Безкровний	Константинов	Колесник		
Рибаков	Иоффе	Григор'єв	Історичне ландшафтознавство	
Никонов		Мільков		
Кабузан		Гумільов		
Шаскольський		Югай	Мільков Жекулін	
Істоміна		Історичне ландшафтознавство		
Водарський		Мільков Жекулін		

Відповідно до даної класифікації спробуємо визначити, у яких напрямках і наскільки просунулися дослідження земель Галицько-Волинського князівства вченими різних галузей історичних та географічних наук.

Незважаючи на те, що перші узагальнюючі праці з історії Галичини та Волині вийшли у світ ще наприкінці XVIII ст. [2], не вичерпали теми історичної географії цих теренів і наукові розвідки Д. Зубрицького, А. Петрушевича, І. Шараневичата інших авторитетних учених [3]. Серед ближчих до теми праць слід відзначити книжку А. Лонгинова про червенські міста, де автор для пояснення історичних подій використав значний топографічний матеріал [4]. Грунтовними є монографії О. Андріяшева та П. Іванова [5], у яких розглянуто географічне положення, внутрішнє становище Волині, викладено основні історичні події періоду. Відзначимо також роботу І. Линиченка «Черты из истории сословий Юго-Западной (Галицкой) Руси XIV—XV ст.» [6], у якій вперше проаналізовано соціальні відносини в Галицько-Волинському князівстві.

М. Кордуба вивчив документи XIV—XVII ст. і, порівнюючи результати аналізу з великою кількістю даних топоніміки, ретроспективним методом установив лінію західного пограниччя Галицької держави між Карпатами та низькою течією Сяну [7].

Неопублікованою залишається праця Ю. Кулиничка «Geografia historyczna Rusi Halicko-Włodzimierskiej», де автор підсумував усе найцінніше для висвітлення даної теми станом на кінець 20-х років минулого століття [8].

З моменту приєднання західноукраїнських земель до СРСР у працях радянських дослідників підкреслювалося спільне етнічне походження українців, росіян і білорусів і цим пояснювався ряд географічних особливостей, економічних,

політичних і культурних зв'язків цих народів за княжої доби. Особлива увага зверталася на соціально-економічні відносини як вирішальний фактор в історичному процесі, класове розшарування населення Галицько-Волинського князівства [9].

В. Пашуто в монографії «Нарис з історії Галицько-Волинської Русі» проаналізував Галицько-Волинський літопис як головне писемне джерело для вивчення всіх галузей життя князівства і на цій основі охарактеризував минуле галицько-волинських земель XIII ст., враховуючи соціально-економічні відносини, етапи боротьби і наслідки ординського поневолення, а також описав боротьбу князів за об'єднання краю та визначив місце Галицько-Волинського князівства у міжнародних відносинах [10].

Вагомий вклад у вивчення Галицько-Волинського князівства зробив І. Крип'якевич [11]. У 1957—1958 рр. історик написав книгу «Галицько-Волинське князівство» [12]. Монографія узагальнила всі попередні дослідження вченого на цю тему. Там, зокрема, розглядаються питання суто історико-географічного характеру: територія і населення Галицько-Волинського князівства, землі (князівства) і міста Галичини та Волині, а також економічний розвиток, соціальні відносини, політичний лад, культура.

Після спостережень І. Крип'якевича, а також роботи А. Насонова «Русская земля и образованные территории древнерусского государства», де галицьким і волинським землям присвячено чимало уваги [13], М. Котляр написав працю «Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX—XIII вв.» [14]. Заслугою автора є те, що він своє бачення історико-географічних питань обґрунтовує не тільки свідченнями літописців, а й використовує дані археології та значну кількість історичних

досліджень вітчизняних, російських і польських учених. Монографія викликала значний інтерес серед фахівців і тепер спонукає до докладного вивчення історичної географії галицьких та волинських земель за княжої доби. Серед критичних зауважень спеціалістів на адресу праці: наявність значних розходжень «між текстом книги і доданою до неї картою, у зв'язку з чим не завжди ясно, що відбиває справжні погляди автора — текст чи карта», сумніви щодо інформації «Слова о полку Ігоревім» про зверхність галицького князя над Пониззям, припізнення процесу «феодалізації» та урбанізації Русі у світлі застарілого положення про виникнення феодалізму на Русі шойно у X ст. і т. п. [15].

Як справедливо зауважив М. Котляр, навряд чи знайдеться в історіографії Давньої Русі більш дискусійна проблема, ніж проблема «градів Червенських» [16]. Саме цьому питанню присвятив ряд статей Я. Ісаєвич [17]. Він розглянув також деякі аспекти історичної економічної географії [18] та культурних зв'язків Галицько-Волинської Русі XII—XIV ст. [19].

Важливими джерелами для історико-географічних досліджень Галичини і Волині княжого періоду стали археологічні матеріали, здобуті в результаті розкопок, які проводились ще членами НТШ [20]. Це роботи М. Грушевського, В. Антоновича, Є. Сіцинського, Й. Пеленського, І. Крип'якевича, В. Щурата, Б. Януша, О. Цинкаловського, Я. Пастернака. Праці останнього для вивчення даної проблеми особливо цінні. Адже загалом цей дослідник здійснив різного масштабу розкопки в 60 місцевостях Галичини, Волині, Закарпаття і Чехословаччини. Це насамперед Галич, а також Теребовля, Львів, Звенигород, Белз, Пліснеськ та ін. Археолог виступав на засіданнях комісії часопису «Стара Україна» з доповідями «Мапа галицьких городищ і замчищ», «Мапа городищ і замчищ ширшої околиці Львова», «План альбому старовини княжих часів» та ін. Словом, у діяльності Я. Пастернака вдало поєдналися широкомасштабні розкопки та розвідки з теоретичними узагальненнями, які можуть наштотувати його послідовників на цікаві висновки історико-географічного плану. Під час Другої світової війни Я. Пастернак змушений був емігрувати за кордон. Там він написав ряд статей з історії та археології Галицько-Волинського князівства. Вінцем наукової діяльності Я. Пастернака стала велика підсумовуюча праця з археології України, видана у 1961 р. в Торонто, яка завершується розділом про міста.

Ще 1924 р. М. Дужий, узагальнивши дослідження попередників у галузі археології і топоніміки, зробив реєстр городищ на території Галичини [21]. У 50-х роках за кордоном вийшли

монографії загального плану І. Левковича «Нарис історії Волинської землі» [22] і П. Грицака «Галицько-Волинська держава» [23].

Цінний матеріал для вивчення історичної географії галицьких і волинських земель за княжої доби дали археологічні дослідження останніх десятиліть. Були проведені (а подекуди тривають) розкопки в Галичі (В. Ауліх, Ю. Лукомський), Володимирі (П. Раппопорт, М. Малевська, М. Кучінко, С. Терський), Звенигороді (І. Свешніков, М. Ратич, В. Шелом'янцев-Терський), Луцьку (С. Терський), Перемишлі (А. Куниш), Пліснеську (І. Старчук, М. Филипчук), Бересті (П. Лисенко), Львові (О. Ратич, Р. Багрій), Белзі (В. Петегрич), Ленківцях і Василеві (Б. Тимошук), Дорогочині (К. Мусянович), Листвині (Р. Чайка) та в інших містах і місцевостях колишнього Галицько-Волинського князівства. Підсумок цих досліджень за станом на 1990 р. був опублікований у колективній роботі «Археологія Прикарпаття, Волині і Закарпаття» [24], де особливу увагу з точки зору історичної географії привертають результати вивчення давньоруських міст і городищ [Вишні, Тустані, Городниці, Муравиці, Данилова, Перемишля та ін.).

Слід відзначити, що серед питань давньої історії західних руських земель княжої доби географія середньовічних міст цікавила істориків та археологів чи не найбільше. Цій проблемі присвятили свої дослідження О. Ратич [25], В. Ауліх [26], Б. Тимошук [27], М. Кучінко [28], М. Кучера [29]. Цікаві дослідження з історії економічних і культурних зв'язків Галицько-Волинської Русі X—XIII ст. за археологічними даними провів В. Петегрич [30]. Давньоруські поселення у передгір'ях Карпат і карпатські шляхи сполучення та їх оборону в X—XIV ст. вивчає М. Рожко [31]. Реконструкцію меж Волинської землі у X—XII ст. на основі порівняння літописних і археологічних джерел запропонував Л. Войтович [32]. Роль Волині в системі міжнародних зв'язків Київської Русі X—XIV ст. досліджує С. Терський [33].

Останнім часом серед науковців спостерігається підвищення інтересу до історії галицьких і волинських земель за княжих часів. Так, різні аспекти цього напряму історичних досліджень обговорювалися у 1993 р. на міжнародній науковій конференції «Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції». Тези доповідей, виголошених на цьому форумі, вийшли окремою книжкою (Львів, 1993). Підсумки вивчення історії Галицько-Волинського князівства були підведені також на Міжнародній науковій конференції 1998 р., що відбулася в рамках святкування 1100-ліття від часу першої письмової згадки про Галич [34].

Вийшов з друку збірник наукових праць учасників конференції, що була присвячена 800-літтю утворення Галицько-Волинської держави. Опубліковані там матеріали стосуються в основному окремих міст і поселень (Шекотин, Звенигород, Муравіця, Самбір, Галич, Володимир, Пересопниця, Литовеж) [35].

Окремо відзначимо вклад польських істориків, які досліджують проблеми, пов'язані з історичною географією Галицько-Волинської Русі княжої доби. Це, наприклад, Я. Куртика [36], Д. Станчик [37]. Серед інших робіт виділяються своїм новаторським підходом до вирішення історико-географічних проблем праці А. Янечка [38].

На даному етапі розвитку природничих і гуманітарних наук напрямки розвитку історичної географії піддаються екологізації, себто узгодженому природничо-науковому і соціально-економічному підходові до розгляду взаємовпливу природи, людини та суспільства [39]. Проблема взаємодії суспільства та природи ставить особливо складні завдання перед істориками, що займаються історичною фізичною географією (рельєф, клімат, води, ґрунти, рослинний і тваринний світ, корисні копалини та інші компоненти ландшафту певної території на відносному етапі її історичного розвитку) [40].

Натомість під вказаним кутом зору значніших успіхів досягнули природодослідники М. Боголепов, В. Важов, Є. Оппоков, І. Бучинський, Г. Швець, Д. Святський, Є. Борисенков, В. Пасецький [41].

На сьогодні істориками зроблено лише перші кроки у дослідженні впливу природно-географічних умов на соціально-економічні особливості розвитку того чи іншого регіону. Одним із піонерів цього напрямку був І. Крип'якевич, який, проаналізувавши ряд літописів, опублікував статті «Повені на Підкарпатті XII—XVIII в.», «Саранча на Україні в XI—XVIII століттях», «Астрономічні явища в українських літописах XI—XVIII в.» [42].

Порівняно докладно на основі літописних свідчень розглядалася тільки географія голодних років у стародавній Русі [43]. Ця тема привернула увагу В. Пашути, який проаналізував соціальні та природно-географічні причини голодувань у давньоруських землях, вважаючи, що такий підхід дозволить історикові повніше відобразити істинне значення явища, що аналізується, для епохи, надзвичайно бідної на джерела [44]. Вчений відніс до числа голодних років і ті, коли на Русь спадали значні стихійні лиха, хоча в літописах не було прямого згадування про голод. Однак порівняння даних про екстремальні природні явища з літописними відомос-

тями із сусідніх земель або з даними хронік суміжних країн Європи свідчило про те, що стихійні лиха приносили тяжкі випробування руському народу. Крім того, були використані дослідження, присвячені історії окремих руських земель. У своїй розвідці В. Пашуто розглянув голодні роки на Русі за 400-літній період — з 946 по 1356 рр. Всього ним визначено 42 голодні роки, які були викликані природно-географічними чинниками.

Роль фізико-географічного середовища у поширенні хвороб на сучасній території України у давнину розглядалася паралельно, починаючи з середини XIX ст., російською та польською медициною і географією [45].

У Радянському Союзі вивчення вказаних проблем велось в особливих ідеологічних умовах під впливом матеріалізму [46]. Правда, були також цінні роботи, які торкалися чи безпосередньо стосувалися географічного середовища та історичної географії середньовічної Русі [47].

У 80-х роках дослідження спеціалістів з різних наук, об'єднаних вивченням однієї спільної проблеми «суспільство—природа», обговорювалися на спеціальних конференціях і публікувалися у збірниках наукових праць. Наприклад, «Взаимодействие общества и природы в процессе общественной эволюции» (Москва, 1981). Були порушені важливі проблеми теоретичного і методологічного характеру, що стосувалися подальшого розвитку історичної географії як дисципліни [48]. Українську науку у цьому збірнику репрезентували вчені з Києва і Чернівців, де у 70-х роках склалися осередки історико-географічних досліджень (П. Підгородецький, Л. Воропай, С. Романчук). Цінною для теми нашого дослідження є стаття М. Куниці, у якій автор охарактеризував закономірності формування геосистем заселення Поділля, зокрема в X — першій половині XIV ст. [49].

В Україні ці питання активно вивчалися і у 80-х роках [50]. Проте, на жаль, спеціальні історико-географічні дослідження вивчення взаємодії людини з природою на території Прикарпаття та Волині за княжої доби залишаються рідкісними і стосуються вузьких регіонів у межах цієї території [51].

Отже, повертаючись до поставленого на початку статті питання про напрями розвитку історичної географії Галицько-Волинського князівства, на підставі навіть дуже неповного переліку дослідників і їх праць, досить яскраво видно, що кількісно і якісно найкраще розробляється історичний напрям (здебільшого політична географія) і трохи менше економіко-географічна течія географічного напрямку історичної географії як дисципліни (згідно з вищенаведеною таблицею 1). Натомість бракує робіт, які б можна було

- віднести до фізико-географічної течії та ландшафтознавства в рамках географічного напрямку розвитку історичної географії, не кажучи вже про великомасштабні комплексно-синтезуючі дослідження. Такий стан справ пояснюється і тим, що незначна кількість літописних даних спонукає вивчати названі проблеми під новим кутом зору, поєднуючи в одне ціле велику кількість результатів досліджень, які дають різні науки та дисципліни.
1. *Воронай Л. И.* Комплексные историко-географические исследования, их значение в изучении процессов взаимодействия общества и природы // *Взаимодействие общества и природы в процессе общественной эволюции.* Под ред. В. А. Есакова, Э. Г. Истоминой. — М., 1981. — С. 31—33.
 2. *Gebhard L. A.* Geschichte des Konigreiches Galizien, Lodomerien und Rotreussen. Pest, 1778; *Hoppe Ғ. A.* Geschichte des Konigreiches Galizien und Lodomerien.— Wien, 1792; *Engel Y. Ch.* Geschichte von Galizien und Vlodimir. — Wien, 1792.
 3. Огляд старої літератури див.: *Грушевський М.* Історія України-Руси. — Київ, 1992. — Т. II. — С. 564—565 (Волинь і Побужжя); С. 569—573 (Галичина XI—XIII ст.); Т. III (1993). С. 504—505 (Галицько-Волинське князівство XIII—XIV ст.), а також коротку історіографію питання див.: *Крип'якевич І.* Галицько-Волинське князівство.— Київ, 1984. — С. 8—12.
 4. *Лонгинов А. В.* Червенские города, исторический очерк, в связи с этнографией и топографией Червоной Руси. — Варшава, 1885.
 5. *Анрияшев А. М.* Очерк истории Волинской земли до конца XIV ст. — Киев, 1887; *Иванов П.* Исторические судьбы Волинской земли с древнейших времен до конца XIV в. — Одесса, 1895.
 6. *Линниченко И.* Черты из истории сословий Юго-Западной (Галицкой) Руси XIV—XV ст. — М., 1894.
 7. *Кордуба М.* Західне пограниччя Галицької держави між Карпатами та долининою Сяном. — Львів, 1925.
 8. *Kutunyc J.* Geografia historyczna Rusi Halicko-Wlodzimierskiej. 1928. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. Фонд університету. 33у.
 9. *Греков Б. Д.* Крестьяне на Руси с древнейших времен до XVII в. — М., 1952; *Пичета В. И.* Основные моменты в исторических судьбах народов Западной Украины и Западной Белоруссии // *Историк-марксист.* — 1939. — № 5—6. — С. 67—82.
 10. *Пашуто В. Т.* Очерки по истории Галицко-Волинской Руси. — М., 1950.
 11. Див.: *Иван Петрович Крип'якевич: Бібліографічний покажчик.* — Львів, 1996.
 12. *Крип'якевич І. П.* Галицько-Волинське князівство.— К., 1984. (Перевидання: Львів, 1999).
 13. *Насонов А.* Русская земля и образование территории древнерусского государства. — М., 1951. — С. 127—144, 216—219.
 14. *Котляр М. Ф.* Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волинской Руси IX—XIII вв. — К., 1985.
 15. *Аулик В.* З історичної географії Галицької землі // Міжнародна наукова конференція. Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції. — Галич, 19—21 серпня 1993 р. Тези доповідей та повідомлень. — Львів, 1993. — С. 31—33.
 16. *Котляр М. Ф.* Формирование территории... — С. 24.
 17. *Ісачевич Я. Д.* Територія і населення «Червенських градів» (X—XIII ст.) // *Український історико-географічний збірник.* — К., 1971, — Вип. 1. — С. 71—83. *Його ж:* «Грады Червенские» и Перемышльская земля в политических взаимоотношениях между восточными и западными славянами (конец IX — начало XII вв.) Исследования по теории славянских и балканских народов: эпоха средневековья. — М., 1972, — С. 107—124.
 18. *Його ж.* Солеварна промисловість Підкарпаття в епоху феодалізму // *Нариси з історії техніки.* — К., 1961. — Вип. 7. — С. 99—112.
 19. *Його ж.* Из истории культурных связей Галицко-Волинской Руси с западными славянами в XII—XIV вв. // *Польша и Русь.* — М., 1974. — С. 261—275. *Його ж:* *Культура Галицко-Волинской Руси // Вопросы истории.* — 1973. — № 1, — С. 92—107.
 20. Див.: *Петегирич В., Павлів Д.* Археологія у дослідженнях членів НТШ // *Записки НТШ.* — Львів, 1991. — Т. ССXXII — С. 412—426.
 21. *Дужий М.* Городища на території Галичини // *Стара Україна. Часопис історії і культури.* — Львів, 1924. — Ч. VII—VIII. — С. 97—100.
 22. *Левкович І.* Нарис історії Волинської землі. — Вінніпег, 1954.
 23. *Грицак П.* Галицько-Волинська держава. — Нью-Йорк, 1958.
 24. *Археологія Прикарпаття, Волини і Закарпаття (Раннеславянський і древнерусський періоди).* — К., 1990. — С. 176—188.
 25. *Ратич О. О.* До питання про розташування і оборонні споруди древноруських городів Південно-Західної Русі // *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині.* — К., 1964. — Вип. 5. — С. 115—129. *Його ж:* Столиці удільних князівств Галицької землі XI—XIV ст. // *Матеріали звітної наукової сесії Інституту суспільних наук АН УРСР 1971 року.* Київ, 1971. — С. 86—87. *Його ж:* К вопросу о княжеских дворцах в стольных городах Галицкой Руси XI—XIV вв. // *Культура средневековой Руси.* Сб. ст. АН СССР., 1974. — С. 188—191.
 26. *Аулик В. В.* Древнерусские городища в Западной Волини (Волинская и Ровенская области) // *Археологические открытия 1996 г.* — М., 1967. — С. 249—250.
 27. *Тимошук Б. О.* Археологічні дані про належність Північної Буковини до Галицької Русі в XII—IV ст. // *Минуле і сучасне Північної Буковини.* — 1972, — Вип. 1. — С. 7—13.
 28. *Кучінко М. М.* Літописні міста Посання за археологічними даними (Львівська область) // *Український історичний журнал.* — 1970. — № 12. — С. 78—83. *Його ж:* Давноруське поселення Побужжя і Посання у світлі археологічних джерел (Волинська та Львівська області) // *УІЖ.* 1976. — № 7. — С. 106—112.
 29. *Кучера М. П.* Дослідження городищ на Волині і Поділлі // *Археологія.* — 1979. — Вип. 29. — С. 62—72.
 30. *Петегирич В. М.* Из истории экономических и культурных связей Галицко-Волинской Руси в IX—XIII вв. По археологическим данным // *Славянские древности: Этногенез. Материальная культура Древней Руси.* — Киев, 1980. — С. 151—163.
 31. *Рожко М. Ф.* Древнерусские поселения в предгорьях Карпат в X—XIV вв. (Львовская область) // *Новое в планировке, строительстве и архитектуре села.* — Львов, 1974. — С. 100—104. *Його ж:* Карпатські шляхи та їх оборона // *УІЖ.* — 1990. — № 10. — С. 86—97. *Його ж:* Тустань — давноруська наскельна фортеця. — К., 1996.
 32. *Войтович Л. В.* Волинська земля князівських часів (X—XII ст.) // *Проблеми історичної географії України.* — К., 1991, — С. 10—23.
 33. *Терський С.* Волинь в системі міжнародних зв'язків Київської Русі (X—XIV ст.) // *Наукові записки Львівського Історичного Музею.* — Львів, 1995. — Вип. IV — Ч. 1. — С. 73—88.
 34. *Галич і Галицька земля. Збірник наукових праць.* Київ—Галич, 1998. *Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України. Матеріали міжнародної конференції.* — Івано-

- Франківськ, 1998. Галич і Галицька Русь в українському державотворенні. — Івано-Франківськ, 1998.
35. Галицько-Волинська держава (Матеріали і дослідження). — Львів, 1999.
36. *Kurtyka J.* Poludniowy odcinek granicy posko-ruskiej we wczesnym sredniowieczu (przed 1340 r.) w swietle zrodel historycznych // *Pocztadit Sasiedztwa. Pogranicze etniczne Polsko-Rusko-Slowackie w sredniowieczu. Materiały z konferencji.* — Rzeszow, 1995. — S. 183—205.
37. *Stanczyk D.* Pogranicze polsko-ruskie odcinka nadbuzanskiego w swietle zrodel ruskich XII—XIV wieku i w historiografii // *Ibidem.* — S. 205—215.
38. *Janczek A.* Granice a procesy osadnicze : sredniowieczna Rus Halicka w poli interferencji // *Ibidem*, s.291—301. *Його ж:* Тeryторія і гроdy Rusi Halickiej w swietle zrodel poznosredniowiecznych // Міжнародна наукова конференція.
39. *Истомина Э. Г.* Проблема взаимодействия общества и природы в исторической науке // *Взаимодействие общества и природы.* Сб. статей. Под ред. В. А. Есакова, Э. Г. Истоминой. — М., 1981. — С. 18.
40. *Дробижев В. З., Ковальченко И. Д., Муравьев А. В.* Историческая география СССР. — М., 1973. — С. 3.
41. Див. праці: *Боголенов М. А.* О колебаниях климата Европейской России в историческую эпоху. Землеведение. — М., 1907. — Кн. 2. — С. 58—162; *Боголенов М. А.* О колебаниях климата в Западной Европе с 1000 по 1500 гг. // *Землеведение.* — М., 1908. — Кн. 3—4. — С. 58—77; *Оттоков Е. В.* Колебания водности рек в историческое время // *Исследование рек СССР.* — Л., 1933. — Вып. 14. — С. 18—27; *Бажгов В. И.* Повторяемость засух на Русской равнине в историческую эпоху. Известия Крымского отделения Географического общества СССР. — 1961. — С. 7; *Бучинский И. Е.* О климате прошлого Русской равнины. — Л., 1957; *Швец Г. И.* Выдающиеся гидрологические явления на юго-западе СССР. — Л., 1971; *Святский Д. О.* Астрономические явления в русских летописях с научно-критической точки зрения. — СПб., 1915; *Борисенков Е. П., Пасецкий В. М.* Экстремальные природные явления в русских летописях XI—XVII вв. — Л., 1983; *Борисенков Е. П., Пасецкий В. М.* Экстремальные климатические явления в Европейской части России по данным летописных источников и исторических документов. В кн.: *Колебания климата за последнее тысячелетие.* — Л., 1988. — С. 205—209. *Вісник природознавства.* — Харків, 1928. — № 2. — С. 111—113; № 3—4. С. 184—191.
42. *Шепкин В. Н.* Голода в России. // *Исторический вестник.* — 1886. — Т. 24. — С. 69—91; *Романович-Славатинский Л. В.* Голод в России. — К., 1892; *Леонович Ф. И.* Голодовки в России до конца прошлого века // *Съверный Вѣстник.* — СПб., 1892. — № 3. — С. 47—76; *БагаллИД И.* Стихшныя бідствія и борьба съ ними въ Росіи въ старину // *Исторический вѣстник.* — СПб., 1892. — Т. XLVII. — С. 177—194; *Гадзятский К.* Борьба с голодом в период XI—XIII вв. — СПб., 1907.
44. *Патуто В. Т.* Голодные годы древней Руси // *Аграрный ежегодник Восточной Европы.* — Минск, 1964.
45. Див.: *Воронов А. Г.* География и медицина // *Советская география в период строительства коммунизма.* — М., 1963. — С. 129—139; *Тыськiewicz Y.* Czlowiek w srodowisku geograficznym Polski sredniowiecznej // *Zwiazki i uwarunkowania przyrodniczo-kulturowi.* — Warszawa, 1981. — S. 7—23.
46. *Иванов И. И.* Исторический материализм о роли географической среды в развитии общества. — М., 1950.
47. *Кириков С. В.* Человек и природа Восточноевропейской лесостепи в X — начале XIX в. — М., 1979; *Кизилов Ю. А.* Географический фактор в истории средневековой Руси // *Вопросы истории.* — М., 1973. — № 3. — С. 51—56.
48. *Жекулин В. С.* Историческо-географические аспекты проблемы природопользования. Взаимодействие общества и природы. — М., 1981. — С. 8—17; *Истомина Э. Г.* Проблема взаимодействия общества и природы в исторической науке. — М., 1981. — С. 17—30; *Забелин И. М.* Проблемы взаимодействия природы и человечества в трудах выдающихся географов XIX столетия. — М., 1981. — С. 79—89.
49. *Кунца М. Н.* Закономерности формирования селитебных геосистем Подолля. — М., 1981. — С. 97—108.
50. Наприклад: *Раїх Е. Л., Преображенский В. С.* Социальная экология, экология человека. Проблемы социальной экологии. Тезисы докладов I Всесоюзной конференции. — Львов, 1986. — Ч. 1. — С. 13—14; *Ертысбаева Л. А.* Здоровье населения и окружающая среда. — Львов, 1986. — С. 91—92; *Микляев В. А.* Историческая эволюция отражения взаимодействия общества и природы в общественном сознании. — Львов, 1986. — С. 102—104; *Историко-географічне вивчення природних та соціально-економічних процесів на Україні.* 36. наук, праць АН УРСР. — К., 1988; *Географічний фактор в історичному процесі.* 36. наук, праць АН УРСР. Інститут Історії. — К, 1990; *Проблеми історичної географії України.* 36. наук, праць. — К., 1991.
51. *Петришин Г. П.* Основні закономірності взаємодії природного та історичного ландшафту // *Екологія культури: історія, традиції, сучасність.* Тези доповідей та повідомлень. — Львів, 1990. — С 15—16; *Бандірівський М. С.* Про використання природно-географічного районування в західноукраїнській археології. — Львів, 1990. — С 38—39; *Круль В. П.* Детермінованість процесів розселення Галичини // *Український географічний журнал.* — К., 1999. — № 2. — С 36—42; *Волос С.* Історико-географічний аспект антропогенної трансформації річкових систем карпатського сточища Дністра // *Вісник Львівського університету.* Серія географічна — 1999. — Вип. 24. — С 120—123.

Yu. V. Hudyma

HISTORIC-GEOGRAPHICAL DIRECTIONS OF INVESTIGATIONS OF THE GALICIA AND VOLYN' PRINCIPALITY (CONCISE HISTORIOGRAPHICAL REVIEW)

The different directions of development of historical geography are considered in this article. The scientists whose works are valuable for modern historic and geographical investigations of the Galicia and Volyn' Principality are determined. The peculiarities of geographical environment in a region in the Middle Ages are defined as the perspective direction of historical investigations.